

Αλληλεγγύη για την αξιοπρέπεια

Είναι δραματικές οι ημέρες που κυλούν στη χώρα μας για όλους· τόσο για τους πολλούς που είναι φτωχοί, φτωχεύσαντες, άνεργοι και απέλπιδες όσο και για τους λίγους, εκείνους που πιστεύουν ότι δεν επηρεάζονται από την κρίση, ότι θα πλουτίσουν πάνω σε μια καμένη γη και δεν αντιλαμβάνονται το μέλλον τους σε μια κοινωνία που δυστυχεί. Γι' αυτούς αξίζει η υπενθύμιση της σχετικής ρήσης του Θουκυδίδη μήπως ευαισθητοποιηθούν. Διότι «αν η πόλη έχει καλώς στο σύνολό της ωφελεί περισσότερο τους πολίτες παρά αν ευτυχεί μεν ο καθένας χωριστά και η πόλη κλονίζεται στο σύνολό της· διότι ο άνθρωπος κι αν ευτυχεί ατομικά, παρ' όλα αυτά καταστρέφεται μαζί με την πατρίδα του αν αυτή καταστραφεί».

Αυτό το ιστορικό-φιλοσοφικό πλαίσιο είναι η βάση της αναγκαιότητας της αλληλεγγύης των ανθρώπων, της εθελοντικής κουλτούρας, της αλτρουιστικής συμπεριφοράς, η οποία έχει και βιολογικές-εξελικτικές ρίζες, καθώς και σε άλλα είδη όχι μόνο οι γονείς αλλά και ομάδες ατόμων παρεμβαίνουν για να προστατέψουν τα αδύναμα άτομα του είδους τους. Γιατί, όμως, στον άνθρωπο ανθεί ο ατομικισμός, ενώ μαραινεται εύκολα η καθηκοντολογική ηθική, η προσφορά προς τον αδύναμο, προς το κοινωνικό σύνολο; Ο άνθρωπος έχει την ικανότητα της συνειδητής, ελεύθερης επιλογής ανάμεσα σε διαφορετικούς τρόπους δράσης, αλλά η κρίση που βιώνουμε είναι πρωτίστως αξιακή, κορυφαίο σύμπτωμα του ελλείμματος γενικής παιδείας, με αποτέλεσμα η ηθική αυτή χωρίς την ανάλογη παιδεία να μην είναι ευδαιμονική και να αποφεύγεται.

Γι' αυτό είναι πολλοί εκείνοι οι «πατριώτες», παλαιόπλουτοι και νεόπλουτοι, που δεν συμβάλλουν στο παραμικρό να μην καταστραφεί η «πόλη», η χώρα μας. Αυτοί πράττουν το αντίθετο, ασχολούν αισχροκερδοσκοπώντας, φοροδιαφεύγοντας, εξαγοντας τον πλούτο τους. Πού είναι όμως και η Πολιτεία, που θα πρέπει να υψώσει τη σημαία της αλληλεγγύης, της εθελοντικής συμβολής, αλλά και της οργανωτικής διάστασής τους για τη συστηματική βοήθεια των αδυνάμων; Αντί αυτών συζητεί μεγαλόφωνα δύο χρόνια τώρα ότι θα φορολογήσει τις καταθέσεις στην Ελβετία, με κίνδυνο μετακίνησής τους σε φορολογικούς παραδείσους!

Πρέπει να γίνει κατανοητό ότι η ελληνική κοινωνία, υπό την πίεση της κρίσης, έχει μεταλλαχτεί, με την εγωιστική απανθρωπιά των λίγων να κυριαρχεί πάνω σε πανάρχαιες και διαχρονικές αξίες που ενταφιάζονται καθημερινά. Οι νησίδες εθελοντικής προσφοράς και αλληλεγγύης που εμφανίζονται από ευαισθητοποιημένους ανθρώπους και θεσμούς (λ.χ. Εκκλησία, σχετικές οργανώσεις, Σκάι, Ίδρυμα Νιάρχου - αλήθεια πού είναι οι υπόλοιποι κροίσοι;) είναι αξίες θερμών συγχαρητηρίων, αξίες προς μίμηση και αναμφίβολα πρέπει να διευρυνθούν, αλλά δεν αρκούν να σώσουν την κατάσταση. Στο μέτωπο αυτού του οικονομικού πολέμου που βρίσκεται η χώρα μας, υπερασπιζόμενη την ελευθερία της, πρέπει πρωτίστως να ανιχνευθεί ο σκοπός του «εχθρού», για να υπάρξει και η επιτυχής αντιμετώπισή του. Αν λ.χ. προκλήθηκε η δημοσιονομική εκτροπή για να ακολουθήσει η παρατηρούμενη κατάρρευση του βιοτικού επιπέδου των Ελλήνων, προκειμένου να γίνουν διαχειρίσιμοι και παράδειγμα κοινωνικού μετασχηματισμού, τότε η χώρα μας, που τελευταία εισπράττει συγχαρητήρια, σαν καλός μαθητής που κάνει τα μαθήματά του, για την εκμηδένιση των μισθών και των συντάξεων και συνακόλουθα της αξιοπρέπειάς μας, θα πρέπει να ανησυχήσει έντονα.

Διότι ποιος άνθρωπος, χωρίς εισαγωγικά, μπορεί να αποδεχθεί το γεγονός ότι πολλά παιδιά του σχολείου προσέρχονται νηστικά και χαλίζονται ή λιποθυμούν από την πείνα; Πού είναι η αλληλεγγύη των χορτάτων; Ολόκληρες οικογένειες φτωχώνουν. Πού είναι η ελπίδα; Πού είναι οι κροίσοι «πατριώτες» να βοηθήσουν; Νέοι με υπερπροσόντα δεν έχουν καμία δυνατότητα επαγγελματικής αποκατάστασης και μας αποχαιρετούν, όσοι μπορούν, για άλλες πατρίδες φτωχαίνοντας το ανθρώπινο δυναμικό μας. Πού είναι η χελώνια ανάπτυξη και γιατί δεν αρχίζει επιτέλους; Τις πταίει («χειρ τις ή πους τις»); Οι φοροφυγάδες σε ορισμένες περιοχές αγγίζουν το 100%. Τι κάνει η Πολιτεία; Διόγκωση μόνο; Ακούστηκε από επίσημο χείλη ότι η χώρα χάνει περί τα 40 δισεκατομμύρια ευρώ ετησίως από τη φοροδιαφυγή και τη διαφθορά. Αλλά η εύκολη λύση είναι οι περικοπές μισθών, συντάξεων, εργασιακού κόστους και συνακόλουθα η άγρια «περικοπή» της αξιοπρέπειας του κάθε Έλληνα εργαζόμενου. Τυχαίο;

Γιατί όλα αυτά; Ποιος θα μας εξηγήσει προτού εξαντληθεί και το τελευταίο ίχνος αξιοπρέπειας του καταπιεζόμενου Έλληνα; Επί του παρόντος δεν πρέπει να υποχωρήσει - αντίθετα πρέπει να ενταθεί - η προσπάθεια υγιούς συμμετοχής, κάθε ευαισθητοποιημένου, στην κοινωνική ισορροπία· για να μη γίνει χασομική. Διότι «καμία

κοινωνία δεν μπορεί να επιβιώσει χωρίς την ιδέα της συμμετοχής σε μια κοινή προσπάθεια». Λόγια σοφά του Αλμπέρ Καμύ, τα οποία στη σημερινή συγκυρία μεταφράζονται ως προσπάθεια αλληλεγγύης τώρα προς τους πλέον αδύναμους, ως προσπάθεια ανιδιοτελούς προσφοράς τώρα όλων όσοι πιστεύουν ότι η αξιοπρέπεια του Έλληνα δεν υποδουλώνεται.

Το χρέος της διάνοησης

Η κακοδαιμονία της σύγχρονης εποχής μας, με τη διαφθορά και την κρίση να μολύνουν όλους τους τομείς της κοινωνίας, προβάλλεται αναμφίβολα και στη διάνοηση. Η κριτική στάση, λ.χ., των κατά Γκράμσι παραδοσιακών/πραγματικών διανοουμένων είναι ένα κύριο χαρακτηριστικό που επενδύεται με τον ανιδιοτελή αγώνα τους και με επώδυνο το προσωπικό τους κόστος. Αντίθετα, η κατά Πουλαντζά κριτική αυτή επαγρύπνηση, το χρέος κάθε διανοούμενου, δεν είναι χαρακτηριστικό των στρατευμένων/οργανικών διανοουμένων, οι οποίοι συνδέονται άμεσα ή έμμεσα με την εξουσία, με αποτέλεσμα να κατατάσσονται στους εξουσιαστές, αυτοακυρωμένοι. Αυτή λοιπόν η αρχική γενική κατηγοριοποίηση αναδεικνύει την αναγκαιότητα προβολής του όρου «διανοούμενος» όχι μόνο στη μόρφωση και στις γνώσεις αλλά στη γενικότερη προσπάθεια κατανόησης της πραγματικότητας και της προσέγγισής της με τις αντίστοιχες ηθικές αξίες και στάσεις. Ένας καταγγελτικός λόγος από μόνος του δεν έχει αξία αν δεν εκπορεύεται από ένα ηθικό κοσμοείδωλο που βρίσκεται εντός του πλαισίου της πραγματικότητας. Ο πραγματικός διανοούμενος θα πρέπει να θέτει τα δύσκολα και απαγορευμένα ερωτήματα, να λέει την πραγματική αλήθεια στην εξουσία με θέσεις καθαρές, ριζικές και ανυποχώρητες σε λογικό και ηθικό πλαίσιο. Για να φθάσει όμως η φωνή του αποφασισμένου διανοούμενου στον προορισμό της πιο εύκολα, θα πρέπει να υπάρχουν και πιο πεπαιδευμένα ευήκοα ώτα. Είναι δηλαδή και θέμα προσφοράς ποιοτικότερης παιδείας-εκπαίδευσης του λαού, για την οποία όμως ακούγονται και διασταυρούμενες φωνές, επιδεινώνοντας τη σύγχυση.

Η κοινωνικοπολιτική αδικία την οποία πρέπει να καταπολεμά ο πραγματικός διανοούμενος θα πρέπει να είναι η αιχμή του δόρατός του για να εμπνέει, προκειμένου να υπάρξουν λύσεις που πρέπει να ενθαρρύνουν, για να υποχωρήσει η εθνική απαισιοδοξία. Γι' αυτό θα πρέπει να γίνει κατανοητό ότι απαιτούνται συλλογικές πρωτοβουλίες της ελληνικής διάνοησης προς την κατεύθυνση τόνωσης της αναγκαιότητας της παιδείας που έχει μεσομακροπρόθεσμα αποτελέσματα, αλλά και της άμεσης αντίστασης προς τον εθνικό πανικό και οργή. Μέσα από τα κέντρα λήψης αποφάσεων όπου πολλοί διανοούμενοι συμμετέχουν ή μέσα από την αρθρογραφία τους αλλά και την καθημερινότητά τους να εκπέμπουν μια ρεαλιστική, εμπρακτική και υπεύθυνη αισιόδοξη νότα, που είναι δυνατή, και όχι την καταγγελτική κακομοιριά· αυτός θα είναι πατριωτισμός. Μια ελάχιστη συμφωνία των διανοουμένων για οποιαδήποτε μορφής συλλογική δράση και εξωστρέφεια, και όχι η αυτοπροβολή αλλά η ταπεινή συνύπαρξή τους θα στείλει το μήνυμα προς τον λαό ότι μπορούμε να συνεννοηθούμε για να δραστηρευτούμε από την κρίση με αξιοπρέπεια· διαφορετικά θα μας βλέπει ως μια νέα Βαβέλ από την οποία δεν προσδοκά τίποτε, αν δεν υποσταλεί η σημαία των αντιθέσεων, ιδεολογικών, προσωπικών, εγωιστικών. Γι' αυτό χρειάζονται πολιτιστικοί κινηματικοί σχηματισμοί, όπως λ.χ. τοπικά/εθνικά «κοινοβούλια διανοουμένων», αναβαθμισμένα και όχι κουτσομπολίστικα blogs κ.ά., στα οποία θα μπορούν να χαλκεύονται ιδέες και μηνύματα προς την κατεύθυνση αντιμετώπισης της χρόνιας κρίσης· που δεν είναι πρωτίστως οικονομική αλλά αξιακή και απαιτεί ανέλεγη αντιμετώπιση· τη διαμόρφωση βασικών κοινωνικοπολιτικών προτάσεων στήριξης του κοινωνικού θυμικού, που θα επηρεάζουν και τη μαχόμενη πολιτική. Η χώρα μας έχει ανάγκη και τη φωνή της ελληνικής διάνοησης. Ίδου λοιπόν η πρόκληση και η πρόσκληση· μια εφικτή ουτοπία. Για όλα αυτά όμως χρειάζεται λογική και ηθική τόλμη· για να ισχύει η αρχαία θουκυδίδειος ρήση «θαρσείν χρη, τάχ' αύριον έσσεται άμισινόν» («χρειάζεται θάρρος, μπορεί αύριο να είναι καλύτερα»)· για να ελπίζουμε όλοι, για να ελπίζει η νεολαία μας που αναζητεί πολλά από την ελληνική διάνοηση, της οποίας πολλές παγιδευμένες δυνάμεις θα μπορούσαν να απελευθερωθούν αν συνέβαλλε και η Πολιτεία αναλαμβάνοντας τις σχετικές ευθύνες που της αναλογούν.

Ο κ. Σταμάτης Ν. Αλαχιώτης είναι καθηγητής Γενετικής.

Μπορεί να τεκμηριωθεί η απόφαση ευθανασίας;

Το δίλημμα του **τερματισμού της ζωής ενός πάσχοντος** βασανίζει πιο συχνά απ’ ό,τι φανταζόμαστε συγγενείς και γιατρούς. Υπάρχει όμως τρόπος να τεκμηριωθεί επιστημονικά και ηθικά μια τέτοια αναγκαιότητα;

Ο ηθοποιός των δύο Οσκαρ Μάικλ Κέιν «εξομολογήθηκε» πρόσφατα ότι βοήθησε, διά του γιατρού, τον πατέρα του να «φύγει» το 1995, ενώ ο ασθενής δεν ήταν σε θέση να εκφράσει τη βούλησή του. Είχε κάνει ο γιος του το σωστό ή υπό το βάρος των τύψεών του ομολόγησε το παλαιό μυστικό του; «Κάποιος να με σκοτώσει» εκλιπαρεί ο παράλυτος Βρετανός Νίκλινσον, ο οποίος δεν μπορεί να διώξει από το σώμα του ούτε μια μύγα. Κατά πόσον όμως είναι ελεύθερη η βούληση και του ασθενούς αυτού;

Από την εποχή του Ιπποκράτη

Το ζήτημα της ευθανασίας είχε τεθεί από την εποχή του Ιπποκράτη του Κώου, όπου στον ομώνυμο όρκο ο γιατρός ορκιζόταν «να μη δώσει ποτέ θανατηφόρο φάρμακο σε κανέναν αν το ζητήσει». Σήμερα το θέμα της ευθανασίας στροβιλίζεται ανάμεσα στη δίνη πολυποικίλων απόψεων, ηθικοφιλοσοφικών, επιστημονικών, νομικοοικονομικών και πολιτικοκοινωνικών, δίχως όμως να συζητείται σε βάθος ο παρονομαστής της ελεύθερης βούλησης.

Ευθανασία σημαίνει την τεκμηριωμένη απόφαση και πράξη τερματισμού της ζωής ενός αγίατου αρρώστου. Πώς τεκμηριώνεται όμως μια τέτοια απόφαση; Στο γνωστό ολλανδικό μοντέλο λ.χ. κριτήρια είναι: το αίτημα του ασθενούς να είναι προϊόν ελεύθερης βούλησης, να υποφέρει αφόρητα, να έχουν εξαντληθεί όλες οι προσπάθειες ανακούφισής του, να γνωρίζει την κατάσταση και να υπάρχουν οι γνώμες δύο γιατρών. Ο χειρισμός του δικαιώματος να πεθάνει κάποιος διακρίνεται στην εκούσια ενεργητική ευθανασία ύστερα από πιεστική απαίτηση του ασθενούς και στη μη εκούσια παθητική ευθανασία που αφορά την ευθανάτωση ατόμων που δεν το ζήτησαν ποτέ.

Ποικιλία νομοθετικών ρυθμίσεων

Στην Ολλανδία, στο Βέλγιο και πιο πρόσφατα (2009) στο Λουξεμβούργο η ευθανασία έχει αποποινικοποιηθεί. Νόμος για τη μη εκούσια παθητική ευθανασία ψηφίστηκε το 2009 στην Πολιτεία Ουάσιγκτον των ΗΠΑ και το 1999 στο Ορεγκον και αφορά ασθενείς με προσδόκιμο όριο ζωής μικρότερο των έξι μηνών. Η ευθανασία είναι από τα τελευταία ζητήματα που εντάσσονται στη νομοθεσία διαφόρων χωρών, με ορισμένες να μιμούνται το ολλανδικό μοντέλο, που όμως κατέληξε στο ότι μόνο 2% των θανάτων αποτελούν πράξεις εκούσιας ευθανασίας. Στην Ελλάδα ο νόμος είναι ιδιαίτερα σαφής και απαγορευτικός και δεν υπάρχει κοινωνική πίεση νομιμοποίησης της ευθανασίας.

Οι ναζιστές βέβαια είχαν απλοποιήσει τη λύση όταν έκαναν τον «αγώνα κατά των γενετικών νοσημάτων» θανατώνοντας 70.273 άτομα στους θαλάμους αερίων- αυτοί όμως ήταν ναζιστές και ο ελεύθερος κόσμος δεν είναι. Ωστόσο βλέπουμε να υπάρχουν χώρες που αποποινικοποιούν την ευθανασία παρακάμπτοντας και απλοποιώντας πολλά πράγματα, με αποτέλεσμα να ενίστανται οι ελεύθερα σκεπτόμενοι άνθρωποι που πίσω από την ανοχή της ευθανασίας βλέπουν και οικονομικά κίνητρα για ασφαλιστικούς λ.χ. οργανισμούς ή ακόμη και κληρονόμους, τα οποία υποβαθμίζουν τη σημασία της ανθρώπινης ζωής.

Πότε εγείρεται το ζήτημα

Η μόνη περίπτωση νομιμοποίησης της ευθανασίας που συζητείται σοβαρά είναι η ύπαρξη πλήρους εγκεφαλικού θανάτου- και του φλοιού του, δηλαδή και του στελέχους του, όχι του μερικού, καθώς παρουσιάστηκαν περιπτώσεις ανάνηψης ασθενών που ήταν πολλά χρόνια σε κώμα. Φιλοσοφικοηθικά σοφίσματα του τύπου ότι δεν υπάρχει ηθικά σημαντική διαφορά ανάμεσα στη θανάτωση κάποιου και στο να τον αφήσουμε να πεθάνει δεν έχουν ιδιαίτερη ισχύ- ή ακόμη ότι υπάρχει αναλογία ανάμεσα στο δικαίωμα της άρνησης θεραπείας από κάποιον και της παρεμβατικής ευθανάτωσής του.

Δεν υπάρχει επίσης διεθνής συμφωνία σχετική με την ηθική διαφορά στο να αφήσουμε λ.χ. ένα βαριά ανάπηρο νεογέννητο να πεθάνει ή να το σκοτώσουμε. Δηλαδή, θα πρέπει να αποφασίσει η φύση για το τέλος ή θα διαπραχθεί έγκλημα; Στη συζήτηση αυτή δεν πρέπει να συγχέονται οι ανάγκες του παιδιού με εκείνες των γονιών ή της κοινωνίας ούτε να επιβάλλονται οι αξίες των γονιών και της κοινωνίας πάνω στα δικαιώματα του παιδιού.

Στον ίδιο τόνο ευθανατικά επιχειρήματα της μορφής ότι ο ασθενής θα υποφέρει άσκοπα ή τα περί αυτοδιάθεσης του εαυτού μας, περί αυτόνομων υπάρξεων και άλλα σχετικά έχουν νόημα για άλλα πράγματα, όχι όμως για τη ζωή και τον θάνατο. Διότι ο άνθρωπος είναι κοινωνικό ζώο με πολυποίκιλους δεσμούς αγάπης που ενδυναμώνονται και με τον πόνο. Γι' αυτό η διάσπαση τέτοιων δεσμών προκαλεί αλυσιδωτές αντιδράσεις. Σε άλλο επίπεδο, βέβαια, η Εκκλησία θεωρεί ότι ο ασθενής δεν μπορεί να παραιτηθεί από ένα καθήκον (της ζωής) που οφείλει στον Θεό, το οποίο μόνο αυτός μπορεί να επιτελέσει.

Πόσο ελεύθερη είναι η βούληση;

Ωστόσο οι συγκλίνουσες αυτές προβολές θα πρέπει να εκταθούν στο κατά πόσον είναι ελεύθερη η βούληση του ανθρώπου, ακόμη και του υγιούς. Διότι η σκέψη μας αντανάκλαται μέσα από το κοσμοεπίδωλο που μορφοποιούμε διά της μάθησης, της γνώσης, των εμπειριών, χωρίς όμως να κατακτούμε ποτέ την απόλυτη αλήθεια, καθώς τα γονίδια από μόνα τους δεν αρκούν για την ελεύθερη βούλησή μας- το παιδαγωγικό περιβάλλον είναι εξίσου ή και περισσότερο καταλυτικό.

Ο ιπποκρατικός αφορισμός «ωφελείν ή μη βλάπτειν» («να ωφελεί ο γιατρός παρά να βλάπτει») διαστρεβλώνεται κι αυτός με το επιχείρημα ότι είναι προτιμότερο να ευθανατώνουμε τους ανίατους προκειμένου να μην τους προξενήσουμε υπέρμετρη βλάβη! Με τον ιλιγγιώδη όμως ρυθμό που καλλάζει η σύγχρονη βιοϊατρική γνώση ποιος μπορεί να αρνηθεί ότι η ανακουφιστική και παρηγορητική παράταση της ζωής ενός ανίατου ασθενούς δεν είναι εφικτή σήμερα και ενδεχομένως η ιαση του πολύ σύντομα;

Ο κάθε ευσυνείδητος και πεπαιδευμένος λοιπόν γιατρός ή συγγενής θα πρέπει να θυμάται τις ηθικές ιατρικές αρχές του Ιπποκράτη περί φιλανθρωπίας, φιλευσπλαχίας και αφοσίωσης στον άρρωστο δρώντας ανάλογα, επιβραδύνοντας ανακουφιστικά τον θάνατο και όχι επιταχύνοντάς τον να αξιολογεί, δηλαδή, σωστά τις δήθεν συνηγορούσες ακραίες ευθανατικές συνθήκες προκειμένου να αποτραπεί ο ασθενής από την επιθυμία για υποβοηθούμενη αυτοκτονία, καθώς ο πόνος και η απογοήτευσή του καμπυλώνουν την ελεύθερη βούλησή του. Αλλωστε είναι γνωστές περιπτώσεις πλήρους αλλαγής της βούλησης για τη ζωή διασωσμένων από επιχειρηθείσα αυτοκτονία. Στο ερώτημα λοιπόν πότε επιτρέπεται σε έναν γιατρό να σταματήσει τη ζωή ενός ασθενούς η απάντηση είναι ποτέ.

Διότι, όπως είχε γράψει και ο Ευγένιος Βούλγαρης στη *Διατριβή του περί ευθανασίας* το 1804, «ελεύθερος είναι εκείνος που ούτε αγωνιά και λυπάται ποτέ ούτε ταράζεται και φοβάται χωρίς μέτρο όταν θυμάται το επισφράγισμα της παρούσας ζωής του, δηλαδή το τέλος, τον θάνατο». Πόσο ελεύθερος λοιπόν είναι ένας ανίατος ασθενής που αγωνιά, λυπάται και φοβάται τους πόνους του; Και συνακόλουθα πόσο ελεύθερη βούληση εκφράζει όταν πιέζει για να «φύγει»; Αλλά πόσο ελεύθερος είναι συνειδησιακά και ο επιχειρών την ευθανασία άλλου;

Οι απαντήσεις είναι αυτονόητες. Και όταν ο ευθανατικός πυλώνας είναι η ύπαρξη ελεύθερης βούλησης του ασθενούς, που συνήθως δεν υπάρχει, τότε όλο το οικοδόμημα καταντά αίοιο. Γι' αυτό θα πρέπει να αρχίσει μια άλλη συζήτηση που να βασίζεται όχι στη φιλοσοφική θεώρηση της ζωής αλλά στη βιολογική αντίληψή της, για να μην καταντά τραγέλαφος η διεκυστινίδα ανάμεσα στη ματαιότητα της αθανασίας που επιδιώκουν ορισμένοι και στην αδικία της ευθανασίας που καλλιεργούν άλλοι.

Ηθικά διλήμματα

Από ηθικής πλευράς μια τέτοια στρατηγική σημαίνει περισσότερο καλό για το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού· όταν όμως παρεμβαίνει η κερδοσκοπία και η ανευθυνότητα, όπως έγινε με την Πράσινη Επανάσταση ή πάει να γίνει με τη Βιοτεχνολογική Νέα Πράσινη Επανάσταση των μεταλλαγμένων (νεοφανών) τροφίμων, τότε χάνεται κάθε ηθική διάσταση και εμφανίζονται τεράστια προβλήματα με δισεκατομμύρια πεινασμένους και εκατομμύρια παιδιά νεκρά από την πείνα· τη μεγαλύτερη ταπείνωση του ανθρώπου.

Το πρόβλημα όμως εκτείνεται και στο γεγονός ότι οι προσπάθειες για μια δημόσια διατροφική υγεία δεν ολοκληρώνονται σχεδόν ποτέ. Π.χ. μπορεί να έχουν καμφθεί ασθένειες (υπερθυρεοειδισμός λ.χ.) που οφείλονται στην έλλειψη ιωδίου σε προδιαθεσικούς πληθυσμούς που ζουν σε ελλειμματικά ως προς το στοιχείο αυτό περιβάλλοντα, αλλά οι άνθρωποι αυτοί θα πρέπει να προσλαμβάνουν ιώδιο συνεχώς. Η ασφάλεια των τροφίμων είναι μια άλλη παράμετρος, η ποιότητα επίσης, όπως και το κόστος, η αισχροκέρδεια και οι πολυεθνικές πολιτικές που προκαλούν επισιτιστικές κρίσεις.

Γι' αυτό η ερευνητική προσπάθεια έχει ιδιαίτερο ρόλο σε αυτήν την κρίσιμη οικονομική, πολιτική και κοινωνική πλανητική κατάσταση· π.χ. ο ρόλος της έρευνας των Γενετικά Τροποποιημένων Οργανισμών αμφισβητείται έντονα από όσους κατανοούν τη διεπιστημονική κατάσταση και τους σχετικούς κινδύνους που αποκαλύπτονται συνεχώς· γι' αυτό, προκειμένου να εξαχθούν μακροπρόθεσμα οφέλη από μια νέα τεχνολογία, η κοινωνία θα πρέπει να εξισορροπήσει κάποια φαινομενικά οφέλη με τους επιστημονικούς περιορισμούς και τους κοινωνικούς κινδύνους.

Υπό ένα τέτοιο πρίσμα μπορεί να φωτισθεί και η απόφαση των κυβερνήσεων της Ιρλανδίας και της Εσθονίας να δημιουργήσουν βάσεις γενετικών δεδομένων για ολόκληρο τον πληθυσμό τους· δεδομένα που σε συνδυασμό με στατιστικά στοιχεία της δημόσιας υγείας θα βοηθήσουν τις κυβερνήσεις αυτές να χαράξουν τις μελλοντικές στρατηγικές υγείας και τις χρηματοδοτήσεις τους. Πώς όμως, όταν διακυβεύονται τα προσωπικά γενετικά δεδομένα και όταν το επιστημονικό πλαίσιο δεν έχει πειστικές απαντήσεις για πολλά ερωτήματα δημόσιας διατροφικής (ή μη) υγείας;

Καλό είναι λοιπόν να έχουμε οράματα, να μιλάμε λ.χ. για εξατομικευμένη διατροφή, εξατομικευμένη ιατρική και σφριγηλή δημόσια διατροφική υγεία· αλλά από τη θεωρία ως την πράξη, η απόσταση είναι μεγάλη, όση μεταξύ γενοτύπου και φαινοτύπου. Γι' αυτό οι επιστήμονες δεν γνωρίζουν όλες τις απαντήσεις για τα προβλήματα που αναφύονται. Επιχειρούμε όμως την παρουσίασή τους για να γίνει κατανοητό ότι υπάρχουν όρια σε όλα· και στα επιστημονικά ζητήματα. Γι' αυτό η στάση ζωής του καθενός, το κοσμοείδωλο που διαμόρφωσε ή διαμορφώνει, μέσα από την παιδεία του, είναι η πιο πειστική απάντηση στην κάθε μορφής πρόκληση· ακόμα και αν αυτή αφορά το τι τρώμε.

5 ΜΕΤΑΛΛΑΓΜΕΝΑ: Απρόβλεπτες συνέπειες

Επί του παρόντος θα ασχοληθούμε με τις επιπτώσεις των «μεταλλαγμένων» στην υγεία μας, καθώς πολλά στοιχεία δεν είναι γνωστά στο ευρύ κοινό, με αποτέλεσμα να έχει περάσει η αντίληψη ότι τα «μεταλλαγμένα» δεν είναι επιβλαβή. Ξεκινώντας, π.χ., με την ερευνητική διαπίστωση της γενετικής αστάθειας των ΓΤΟ, μπορούμε να συμπεράνουμε ότι η διατάραξη της γονιδιωματικής ισορροπίας μπορεί να οδηγήσει σε αλλαγή των προτύπων έκφρασης πολλών γονιδίων και στη σύνθεση ανεπιθύμητων, επικίνδυνων προϊόντων, τοξινών, αλλεργιογόνων, καρκινογόνων κ.ά. που αλλάζουν την αντίδραση του οργανισμού.

Ενα γαλλικό και ένα ολλανδικό εργαστήριο, π.χ., ανέλυσαν ανεξάρτητα τις αλληλουχίες εισαχθέντων γονιδίων σε πέντε διαφορετικές ποικιλίες της τροποποιημένης σόγιας Roundup Ready (RR) και βρήκαν διαφορές με τις περιγραφείσες αρχικά από τις εταιρείες αλληλουχίες, αλλά και μεταξύ των δειγμάτων των δύο εργαστηρίων,

παρατήρηση που υποδηλώνει την αστάθεια του εισαχθέντος γονιδίου, και μάλιστα με ποικίλους τρόπους, αλλά και την πιθανότητα δημιουργίας νέων μη αναμενόμενων πρωτεϊνών, κάνοντας τον ασφαλή έλεγχο τέτοιων προϊόντων αδύνατο.

Σε τέτοιες πιθανές καταστάσεις μπορεί να οφείλεται και η παρατήρηση 25 αγροτών των ΗΠΑ και του Καναδά ότι το τροποποιημένο καλαμπόκι με την Βt τοξίνη προκαλεί στειρότητα στα γουρούνια τους και αποτυχημένες κτήσεις άλλων από τη Γερμανία ότι σκότωσε 12 αγελάδες, με πολλές να έχουν νοσήσει· άνθρωποι που ζούσαν δίπλα σε τέτοια αγροκτήματα παρουσίασαν επιδερμικά, αναπνευστικά και εσωτερικά προβλήματα και πυρετό. Ακόμη, 39 Φιλιππινέζοι έδειξαν ανοσολογικές αντιδράσεις, με όλα αυτά να αποδίδονται ή στις συγκεκριμένες ποικιλίες Βt ή στο ότι κάτι πήγε στραβά με την αστάθεια των εισαχθέντων γονιδίων ή ότι υπήρξε ειδική φαρμακογενετική αντίδραση των παθόντων.

Η τυχαία ένθεση του ξένου γονιδίου μπορεί όχι μόνο να αλλάξει τη γονιδιωματική έκφραση αλλά και να καταστρέψει περιοχές, όπως η διαπιστωθείσα αλλαγή κατά 3% σε τροποποιημένο βακτήριο ή η καταστροφή μιας γονιδιωματικής περιοχής τροποποιημένης σόγιας. Αλλαγές μπορεί να υπάρξουν και με δευτερογενείς τροποποιήσεις των πρωτεϊνών ΓΤΟ, με προσθήκη λ.χ. φωσφορικών ή σουλφιδικών ομάδων, σακχάρων, λιπιδίων, κατάσταση που εξαρτάται από τον κάθε κυτταρικό τύπο. Η βιολογική δράση μιας τροποποιημένης πρωτεΐνης μπορεί να αλλάξει και συνακόλουθα να προκύψει μια νέα ενζυμική οδός που θα οδηγήσει στη σύνθεση μη αναμενόμενων προϊόντων μέσα από αντιδράσεις με τα ενδογενή ενζυμικά-βιοχημικά μονοπάτια.